

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291322>

ГНАТЮК Л. А.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики і кафедри історії світової музики (Київ, Україна).

Hnatiuk, Larysa. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Candidate of Art Criticism (PhD), Associate Professor, Professor at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0525-2306>

© Гнатюк Л. А., 2023.

СЕРГІЙ ДРІМЦОВ: ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

SERHIY DRYMTCOV: PEDAGOGICAL ACTIVITY

С. П. Дрімцов. 1918 р.
(ЦДАМЛМ України. Ф. 1155.
Оп. 1. Од. зб. 46. Арк. 2).

Сергій Дрімцов (1867–1937) — відома постать в українській культурі, митець надзвичайно широкого поля діяльності. Останнім часом зростає увага до його творчих здобутків. Так, творча спадщина С. Дрімцова стала предметом дослідження в одному з розділів дисертації Олени Гедзь [2019]. Вона простежила життєвий шлях митця, стисло охарактеризувала його літературно-перекладацьку, громадську й педагогічну діяльність, у контексті тематично-жанрового універсалізму розглянула композиторську творчість. Однак педагогічна робота

С. Дрімцова надзвичайно широка й багатоаспектна. Практично всі види його діяльності так чи так тісно пов'язані з просвітницькою, виховною, навчальною чи методичною сферами. Тож чимало її аспектів усе ще потребують докладного розгляду.

Професійну музичну освіту¹ С. Дрімцов здобував переважно приватно, а музично-теоретичні дисципліни опанував практично самотужки. Серед його вчителів: чеський музикант Йозеф Вільчек² (фортепіано); Д. Шмідт (скрипка); К. Шляпникова, Н. Андреєв, С. Лапинський (вокал); Василь Ємець (бандура); Ю. Волокос і Андрій Юр'ян³ (теорія музики і сольфеджіо) [Климович, 2022; Кононова, 2008]. Листовно С. Дрімцов консультувався з Миколою Лисенком щодо історії української музики, засобів обробок українських народних пісень, музично-теоретичних питань, проблем музичної етнографії [Дрімцов, 1927].

Зазначимо сфери діяльності С. Дрімцова:

— Композитор — автор понад 40 творів (камерно-інструментальні й камерно-вокальні композиції, опери, оперети, музика до вистав, обробки народних пісень).

— Диригент — один із засновників і перший директор Державного українського хору (ДУХ, 1919/1920); організатор і диригент робітничих хорів у Харкові, зокрема хорової

---

¹ Освіта С. Дрімцова не обмежується музикою. Він навчався на хімічному відділенні Харківського реального училища, закінчив агрономічний відділ Красноуфимського технікуму.

² Йозеф Вільчек (1832–1889) — піаніст, педагог, музично-громадський діяч. Брав активну участь у концертному житті Харкова. Працював у Другій Харківській гімназії і музичних класах ІРМТ. Серед його учнів — М. В. Лисенко.

³ Юр'ян Андрій Андрійович (1856–1922) — латвійський композитор і фольклорист, випускник Петербурзької консерваторії (класи органа і валторни Л. Ф. Гоміліуса, композиції М. А. Римського-Корсакова). Протягом 1882–1916 років А. Юр'ян працював у Харківському музичному училищі як викладач хорового співу, теорії музики і сольфеджіо, гри на духових інструментах (валторні, кларнеті, гобої), був також музичним критиком газети «Південний край».

капели робітників заводу «Гельферих-Саде»¹; диригент хорової капели Губполітосвіти і робітничої хорової капели Художнього цеху; диригент оркестру і керівник музичної частини Побутового театру.

— Фольклорист — із питань українського фольклору листувався з І. Франком, М. Старицьким, М. Лисенком²; спілкувався з кобзарем Іваном Кучугурою-Кучеренком і опублікував у Харкові думи й пісні з його репертуару³, брав участь у реконструкції бандури; подорожував містами й селами України і записував старовинні народні пісні [див.: Климович, 2022].

— Музикознавець — автор статей із питань музичного мистецтва⁴ [Кононова, 2008].

— Музикант-методист — автор україномовного підручника з теорії музики (1925) [докладніше див.: Гнатюк, 2001] й укладач збірок народних пісень для школярів⁵.

— Музикант-виконавець (скрипаль, бандурист, піаніст, гітарист).

---

¹ Від 1922 року — Харківський моторобудівний завод «Серп і Молот» (створений 1882 року на базі механічних майстерень, заснованих 1878).

² Як пише сам С. Дрімцов, його листування з М. В. Лисенком за період 1900–1910 років знищено під час обшуку у квартирі митця [Дрімцов, 2927].

³ Думи і пісні кобзаря Івана Кучугури-Кучеренка. Запис і художня обробка супроводу з історичними поясненнями і портретом Ів. Кучеренка С. П. Дрімцова. Харків : Печатне діло, 1909.

⁴ Серед опублікованих статей: О музыке народной // Пути творчества. Харьков, 1920. № 6–7; Элементи народної творчості в музиці М. Лисенка // Шляхи мистецтва. Харків, 1922. № 1. С. 51–56.

⁵ Шкільна збірка українських народних пісень для початкових шкіл. Одноголосні і багатоголосні співи, танки та гри без супроводу [Ноти] / уклад, обробив з передм. та комент. С. П. Дремцов. Харків : Союз, 1919. 28 с.; Хоровое пение: 11-ть великорусских песен в народной гармонизации [Ноты] / сост., обр. с предисл. и комент. С. П. Дремцова ; Культурно-Просветительное Бюро при Совете Харьковск. Обласн. Кооперативных Съездов. Харьков : Книгоиздательство «Союз» Харьковского Кредитного Союза кооперативов, 1919. 15 с.

Практично кожен із зазначених видів діяльності С. Дрімцова¹ так чи так був пов'язаний із педагогікою і музичним вихованням.

Просвітницьку й виховну мету мала активна музично-громадська діяльність С. Дрімцова. Він був членом Всеукраїнського товариства революційних музикантів, Асоціації пролетарських музик України, Спілки композиторів України; співорганізатором Харківського відділення музичного товариства імені Миколи Леонтовича (1922), Харківської філармонії (1928). С. Дрімцов заснував україномовні гуртки з ліквідації неписьменності, організував бібліотеки для селян.

Серед культурно-мистецьких установ і творчих організацій, у яких він працював, зазначимо такі:

— Народний робітничий будинок (заснував музичний хорівий гурток).

— Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (створив і очолив музичний відділ, систематизував український нотний фонд і започаткував нотні каталоги).

Адміністративна робота С. Дрімцова теж тісно пов'язана з освітньою сферою:

— завідувач відділу позашкільної освіти Харківського повітового земства (1908–1917);

— завідувач музичного відділу Харківської Губполітосвіти;

— завідувач студії Робітничо-селянського театру;

— консультант музичного відділу Харківського народного комісаріату освіти (НКО).

---

¹ Поле мистецької діяльності С. Дрімцов значно ширше:

— журналіст і письменник — співорганізатор «Вятского книгоиздательского товарищества» (1903), секретар редакції «Вятской газеты», редактор журналів «Труд и искусство» (Харків, 1911–1912) і «Хлібороб» (Харків, 1909–1913), автор літературних творів і наукових праць сільсько-господарської тематики.

— перекладач (перекладав російською мовою твори Т. Шевченка);

— художник (учень пейзажиста Миколи Хохрякова); ескізи й етюди С. Дрімцова зберігаються у В'ятському музеї [Гедзь, 2019].

Власне педагогічна діяльність С. Дрімцова пов'язана з такими освітніми закладами Харкова:

— Школа Христини Алчевської¹ (викладач хорового співу та гри на бандурі).

— Харківська центральна музична школа другого ступеня (помічник ректора, викладач, 1920).

— Музично-професійна школа (від 1926 року реорганізована в Дослідно-показову школу²) — очільник (із 1926), викладач.

— Музично-драматичний інститут — співзасновник (1923/1924), викладач (із 1926 професор) історії української народної пісні, гри на народних інструментах, музично-теоретичних предметів, музичного виховання; ректор (1925–1927); завідувач музичних класів (від 1925), член правління [Смоляга, 1992; Ткаченко, 1928].

— Державна народна консерваторія — заступник ректора (ймовірно, на громадських засадах); викладач хорового співу, обов'язкового фортепіано, теорії музики, гармонії, слухання музики; керівник оркестру (1922–1925) [Сікорська, 2006, с. 656].

---

¹ Христина Данилівна Алчевська (у дівочтві Журавльова, 1841–1920) — засновниця української приватної недільної школи в Харкові (1862–1919). Спочатку (до 1869) школа працювала нелегально, оскільки недільну освіту для українців було заборонено указом царського уряду. Офіційно відкрита 1870 року. У 1896 році на кошти родини Алчевських для школи було споруджено будинок. Усупереч заборонам у школі навчали співу і гри на бандурі, викладали українську народнопісенну творчість і літературу [Шовчко].

² У 1930 році цей заклад став Музичною школою при Музично-драматичному інституті для педагогічної практики студентів. У 1933 році цю школу було розділено на дві: групу особливо обдарованих дітей, на основі якої згодом було створено Харківську середню спеціалізовану музичну школу-інтернат, і Дитячу музичну школу № 1 при Музично-драматичному інституті (з 1934 року — Харківська державна консерваторія, із 1963 — Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського, з 2004 — Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, від 2017 року — національний).

— Робітничка консерваторія — один з організаторів (1929), завідувач навчальної частини (початок 1930-х років).

Як ректор Музично-драматичного інституту, С. Дрімцов сприяв українізації навчального процесу: повністю було українізовано драматичний факультет¹. Митець обстоював семінарський метод навчання, заохочував учнів до самостійної дослідної роботи [В Харківським Музично-Драматичнім Інституті, 1925].

Перша третина ХХ століття — це складний період у розвитку музичної педагогіки України. Навчальний процес не мав належного методичного забезпечення літературою, особливо україномовною. С. Дрімцов активно долучається до процесу українізації і в цій сфері. Його підручник «Музична теорія. Практичний курс для музпрофшкіл» [Дрімцов, 1925] став хронологічно першою спробою у Східній Україні створити навчальний курс із музично-теоретичних дисциплін із застосуванням україномовної термінології. Формуючи музично-ілюстративну основу, автор, поряд із музикою західноєвропейських і російських композиторів, залучив і твори українських митців та фольклорні зразки, різноманітні за жанрами і змістом.

Адресуючи підручник учням музично-професійних шкіл, С. Дрімцов поєднав у ньому матеріал різних дисциплін теоретичного циклу: сольфеджіо, елементарної теорії музики, гармонії, частково аналізу форм музичних творів, інструментознавства й оркестрування, музичної акустики, а також методики викладання цих дисциплін тощо. Це спонукало автора синтезувати й різні типи викладу матеріалу і методичні орієнтири, що розширило жанрові межі праці. Підручник має ознаки поурочного плану-конспекту для практично-виконавських форм роботи і курсу лекцій, у якому переважає системний виклад теоретичного матеріалу. Це спричинило й певні недоліки підручника, зокрема порушення послідовності тем, надто докладний виклад одних і дещо оглядовий — інших.

---

¹ На той час Музично-драматичний інститут мав два факультети: інструментально-педагогічний і драматичний.

С. Дрімцов підготував також курс лекцій «О художественном образе в музыке» і хрестоматію музичних прикладів до курсу теорії музики. Ці матеріали досі не опубліковані¹.

Показово, що всі три збірки народних пісень С. Дрімцова мають яскравий просвітницький і навчальний характер, патріотичне спрямування. Так, кожен із творів зі збірки «Думи і пісні кобзаря Івана Кучугури-Кучеренка»² супроводжується аналізом не лише музичного, а й літературного тексту, а також історичного контексту із залученням відомостей з історичних, етнографічних, літературознавчих досліджень (зокрема праць Миколи Костомарова, Миколи Куліша, Миколи Сумцова).

Нотна частина «Шкільної збірки українських народних пісень для початкових шкіл»³ містить пісні й матеріали з музичних збірань Миколи Лисенка, Лесі Українки, Кирила Стеценка, Філарета Колеси.

Діяльність С. Дрімцова надзвичайно різнобічна, а педагогічна охоплює всі ланки освітнього процесу: початкову, середню і вищу. Він працював безпосередньо як педагог, викладач музично-теоретичних і музично-історичних дисциплін, учитель-виконавець (навчав гри на кількох музичних інструментах); провадив активну позаурочну просвітницьку й виховну роботу — концертну і лекційну. Його музично-теоретичні праці збагатили фонд навчальної літератури, а нотні збірки народних пісень — навчальний репертуар освітніх установ і хорових музичних колективів. Дрімцов-композитор написав чимало камерно-вокальних і камерно-інструментальних творів, обробок народних пісень, які, ймовірно, теж були залучені до навчального процесу і концертної практики освітніх закладів і мистецьких колективів, а за умови їх опублікування й тиражування могли би успішно використовуватися й досі.

---

¹ Ці рукописи зберігаються у ЦДАМЛІМ України: Ф. 1155. Оп. 1. Од. зб. 49.

² Думи і пісні кобзаря Івана Кучугури-Кучеренка. Харків : Печатне діло, 1909.

³ Шкільна збірка українських народних пісень для початкових шкіл. Харків : Союз, 1919. 28 с.

Список використаної літератури і джерел

1. В Харківському Музично-Драматичнім Інституті: розмова з ректором МДІ професором Дремцовим // Нове мистецтво. Харків, 1925. № 2. С. 14.
2. Гедзь О. П. Творча спадщина М. Тутковського, М. Шиповича, С. Дрімцова у стильових координатах української музичної культури кінця ХІХ — першої третини ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 Теорія та історія культури / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2019. 222 с.
3. Гнатюк Л. А. Традиційні засади навчальної літератури з елементарної теорії музики в українській музичній педагогіці 20–30-х років ХХ століття // Культура і сучасність : альманах / Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2001. № 3. С. 72–80.
4. Дрімцов С. П. Листи М. В. Лисенка // Музика. 1927. № 5–6. С. 42–45.
5. Дрімцов С. П. Музична теорія. Практичний курс для муз-профшкіл. Київ : Держвидав України, 1925. 164 с.
6. Климович Н. М. Сергій Дрімцов (1867–1937) // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. 2022. 15 травня. URL: <https://csamm.archives.gov.ua/2022/05/15> (дата звернення: 15.09.2022).
7. Кононова О. В. Дрімцов Сергій Прокопович // Енциклопедія Сучасної України. Т. 8 : Дл — Дя / Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2008. URL: <https://esu.com.ua/article-21760> (дата звернення: 15.09.2022).
8. Сікорська І. М. Дрімцов (Дремцов, псевд. Дрімченко) Сергій Прокопович // Українська музична енциклопедія. Т. 1 : А — Д / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського ; редкол.: А. П. Калениченко, І. М. Сікорська, Н. О. Костюк, О. А. Кушнірук. Київ, 2006. С. 656–657.
9. Смоляга Н. В. Сергій Прокопович Дрімцов // Музична Харківщина : зб. наук. пр. / Харківський ін-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 1992. С. 112–123.
10. Ткаченко Ю. Сергій Дрімцов (Дрімченко). З нагоди 35-річного ювілею композиторської, музично-педагогічної, музично-громадської т літературної діяльності // Музика масам. 1928. № 3–4. С. 42–43.
11. Шовчко В. Школа Христини Алчевської в Харкові // Пам'ятки України. URL: <https://zabytki.in.ua/uk/2166/shkola-khristini-alchevskoyi-v-kharkovi> (дата звернення: 15.09.2022).